

1.6. CARNESTOLTES

1.6.1. La festa i els seus orígens

Les festes de Carnaval o Carnestoltes van associades a la idea de llicència en els costums i llibertat en tots els ordres com diu la dita popular:

*Per Carnaval
tot s'hi val.*

La majoria de religions estableixen un temps de penitència i recolliment; d'altra banda, les societats imposen unes normes de comportament col·lectiu. Però en el període del Carnestoltes l'home té la possibilitat de deslliurar-se durant uns dies d'aquestes formes i donar-se a la gresca, a la xerinola esbojarrada, a les disfresses.

Quan al significat dels termes *Carnaval* i *Carnestoltes* hi ha diverses opinions. Actualment es creu que la paraula *Carnaval* prové de la fusió de dos vocables llatins, *carrus navalis*, fent referència a una nau que es muntava dalt d'un carro i es passejava per la ciutat. L'origen de Carnestoltes arrenca de l'establiment de la quaresma pel papa Gregori el Gran, a la qual va anomenar *carnes toldrem* fent referència a la privació de carn. Més tard la paraula carnestoltes es referirà al temps anterior a l'abstinència.

Per Carnestoltes es fan tota mena de jocs i representacions satíriques. Un dels personatges és el rei carnestoltes i la seva concubina, la foto hi veiem el de Vilafranca

L'etnografia considera que el carnaval té origen en les festes romanes com les *Saturnalia* (en la qual s'elegia d'un governador còmic), les *Lupercalia* (festes amb ritus de caire sexual, on entraven el vi i les disfresses) o les *Matronalia* (festes de les dones, amb intercanvi de papers i disfresses) però, probablement, entre els costums propis del Carnestoltes n'hi ha d'autòctons anteriors a la civilització romana, com ara les disfresses.

Les festes de Carnaval s'han celebrat de formes molt variades en els diversos pobles, depenent de la seva tradició i de la permissivitat de les autoritats corresponents. Són importants els carnavals de Barcelona amb la "Rua", els de Solsona, Sitges, Reus i Girona. Les poblacions de Vidreres, Castellterçol, Bagà i Rialb celebren el Carnaval fent grans àpats públics. El carnaval més viscut de Catalunya possiblement és el de Vilanova i la Geltrú.

1.6.2. Calendari del carnestoltes

Dijous gras: és anomenat així el dijous anterior al diumenge de Carnaval. Estava dedicat a gaudir d'una alimentació greixosa: peus de porc i coques de llardons per dinar; després, una trobada al camp on es menjava pa amb botifarra, o bull, o truita amb botifarra,

tant era, la qüestió era atapeir-se de carn per poder resistir l'abstinència quaresmal.

Divendres de Carnestoltes: és el dia de l'arribada del Carnestoltes, rei del carnaval. Aquest rei rebia tot tipus de salutacions i discursos i s'organitza una cercavila per passejar-lo per tot el poble. Les disfresses de la gent satiritzen els problemes de la vila o el país. És costum, en alguns indrets, que el personatge que representa Sa Majestat Carnestoltes llegeixi un sermó convidant tothom a la gresca. El sermó inclou una sàtira mordaç a les autoritats. A Vilanova aquesta arribada de Sa Majestat en Carnestoltes és conegut com *l'arribo*.

Sermó del carnestoltes a Vilanova

Dissabte de Carnaval: s'hi celebra el Ball de Màscares. Ja el segle XVIII es feien a Barcelona els anomenats *Balls de la Petacada*, on tothom anava disfressat per amagar-se la identitat i poder fer més animalades. Actualment es continuen organitzant balls de màscares a diferents ciutats com Solsona, Reus, Tarragona o Barcelona i, sobretot, Vilanova i la Geltrú on celebren el *Ball de Mascarots*.

Diumenge de Carnaval: hi tenen lloc les comparses de màscares. Al matí surten les comparses a Vilanova, hi participen centenars de colles pertanyents a les diferents societats i confraries. Les dones van guarnides amb el tradicional mantó de Manila i els homes amb faixa i barretina. Les comparses desfilen pels carrers ballant i repartint caramels, o més aviat disparant-los contra les cases i les persones. En arribar a la casa de la vila fan la *Batalla de Caramels*. Al vespre Sitges fan la *Rua* (desfilada de comparses i carrosses) pels carrers més cèntrics. Els Monjos i l'Arboç fan la seva desfilada de Carnaval.

Dilluns de Carnaval: hi ha més vals comparses i disfresses.

Dimarts de Carnaval: Un altre cop , balls de màscares i comparses. A Vilanova té lloc la Comparsa d'en Vidalot. A la nit torna a sortir la “Rua” a Sitges.

Dimecres de Carnaval: És el dia en que se celebra l'enterrament del carnestoltes. El, Carnestoltes, rei dels pocasoltes acaba els seus dies, un col·laborador seu en llegeix el testament. En algunes poblacions cremen un ninot que representa el Carnestoltes.

Enterrament del Carnestoltes a Vilafranca del Penedès.

En aquest darrer dia de les festes de Carnaval és característica l'anada al camp en un ritual d'humor negre i disbauxa a enterrar la sardina amb una grotesca comitiva mortuòria que simbolitza la mort i la fi del Carnaval. Aquest costum de sortir a fora a berenar i enterrar la sardina – és a dir una arengada- serveix per allargar el període del Carnestoltes, ja que el dimecres de cendra comença la quaresma.

Cantarella funerària que acompanya les despulles del Carnestoltes:

Qui té duros fuma puros,
qui no en té fuma paper.
Qui te gana, pa demana,
qui té set veu a galet.
Qui té casa demà es casa
qui no en té, resta solter.
Qui no té delit de llit
resta sol com un mussol.

Vilafranca del Penedès celebra la rua de carnaval el primer divendres de quaresma, i el poble de Santa Fe del Penedès fa la rua el primer diumenge de quaresma.

REFRANYS I DITES POPULARS

De tard o de primer
carnestoltes pel febrer.

Pel Dijous Llarder
botifarra menjaré

Vols mentir?
Digues el que sens a dir.

1.7. LA QUARESMA

La quaresma és un període de preparació per la Pasqua que va des del Dimecres de Cendra fins al diumenge de Rams. És un període de quaranta dies dedicats a l'abstinència i la purificació. El nom **quaresma** equival a “quarantena”, i és memòria dels quaranta dies de penitència que Jesús va passar al desert.

En altre temps el dejuni era molt sever, a més no es podia caçar, ni viatjar, ni anar al teatre ni balls; els tribunals de justícia no funcionaven i tampoc es realitzaven els rituals del matrimoni i el bateig.

La Quaresma es representa com una vella, amb el nas de cotorra, llavis enfonsats i sense dentadura, que portava a una mà un cistell amb viandes pròpies dels dies de dejuni i a l'altra un bacallà sec. De sota les llargues faldilles en surten set peus, que eren tallats pel cap de casa cada diumenge per significar que ja havia passat una altra setmana.

A mitja Quaresma, els nois i noies celebraven la **serra la vella**. Tot el ritual és una invitació a l'alegria i, en certa manera, se suspèn l'austeritat d'aquest temps de penitència. El costum consistia a serrar pel mig una caixa de fusta o un tronc d'arbre mentre es cantaven cançons com ara:

“Serra la vella,
la vella, vella serra!
Mestressa, porteu ous
que demà serà dijous;
Mestressa porteu cansalada,
que la serra està embussada;
mestressa, porteu vi,
que la serra no pot seguir;
mestressa, porteu pa,
que la serra no pot passar”.

El Botxí i el Matarrates de la ciutat de Mallorca serrant sa Jaia Corema damunt d'un cadafal erigit en la Plaça de sa cort.

Un cop acabada la cantada donaven a canvi ous, botifarra i vi per fer un berenar tots plegats. Si en alguna casa no els donaven res, se n'anaven cantant a tota veu tant alt i fort com podien:

“La cloc, cloc; la cloc, cloc;
polls i lloques, polls i lloques;
La cloc cloc; la cloc cloc;
polls i lloques tot fos mort.

1.8. SANT JOSEP

La festa de Sant Josep, el 19 de març, ha estat una festa de precepte algunes èpoques i en d'altres no, però, sigui festa o no, la multitud de Joseps, Peps, Pepetes,... que hi havia i encara hi ha, fa que sigui un dia assenyalat.

Una de les notes típiques d'aquest dia era, i és, la pastisseria feta a base de crema i mató. Probablement degut al fet que la llet començava abundar per haver vedellat les vaques i xaiat les ovelles i les gallines ponien més ous. A Catalunya, és molt arrelat el costum de celebrar la festa amb **crema cremada**.

Al País Valencià, és on té més relleu aquesta festa amb la cremada de falles, aparatoses construccions que hom planta a les places públiques, plenes de ninots simbòlics i satírics. El dia de Sant Josep es procedeix a la **cremà** acompanyada de grans espetecs de traques i coets.

POEMA

Josep Artesà
martell i tenalles
fan les esponsalles
dins la teva mà.
Amb bon tarannà
sabem que treballes;
de guany, les tovalles
blanquegen de pa.
La teva botiga
mal ser tan antiga,
quina llum que fa!
Que encara avui dia
ens ets patró i guia,
Josep Artesà.

Garlopa a la mà
oh!, com t'hi baralles.
Les teves batalles
fan goig de mirar.
Just sempre en obrar,
quan la fusta talles
no en saps fer deixalles
a mida tot va.
Adorna un estol
d'encenalls el sòl
del teu obrador.
I albes serradures
fan de tes mans dures
mirall de claror.

Antoni Massanell (poeta, estudiós i
fuster de Vilafranca)

DITES POPULARS

Del Carnaval
ve la Quaresma